

ІСТОРІЯ ПОНЯТЬ

УЯВЛЕННЯ АРХЕОЛОГІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ-СРСР КІНЦЯ ХІХ–ПЕРШОЇ
ПОЛОВИНИ ХХ СТ. ПРО ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ ПАЛЕОЛІТИЧНОЇ ДОБИ

Ігор ЦЕУНОВ

*Інститут археології НАН України,
пр. Героїв Сталінграда, 12, 04210, м. Київ, Україна, e-mail: igortseunov@gmail.com*

Розглянуто зміну уявлень про час в археології. Палеолітична доба складає 99 % історії людства. Дивно думати, що протягом цього величезного фрагменту історії людство лишалося у статичному стані. Автор використав бінарну опозицію – “статика-динаміка”, через призму якої розглянув сприйняття протяжності палеолітичної доби археологами, які працювали в Російській імперії, а потім в СРСР наприкінці ХІХ–у першій половині ХХ ст. Темпоральність – це світоглядна категорія, яка відображає сприйняття та переосмислення людиною часу. Археологія Російської імперії просякнута еволюціоністським світобаченням. Еволюціоністи вважали, що розвиток людини відбувається поступово і кожен новий етап у розвитку людства є вищим за попередній. Після Першої світової війни, з приходом радянської влади поступово марксизм стає панівною філософською доктриною. Дослідження первісності також не обійшли ідеологічні штампи. Етнографами уперше використано поняття первісний комунізм, а археологи підхопили “хвилю”. Марксизм також став варіантом еволюціонізму, адже для марксистів притаманний погляд на історію як на поступову зміну формацій. Використовуючи бінарну опозицію “статика-динаміка” ми приходимо до висновків, що класики марксизму розуміли під палеолітичною добою статичність, а археологи-практики виключно динамічність. Таким чином, у цій роботі доводиться ідея про те, що еволюціоністські погляди на первісність характерні як для археологів Російської імперії, так і СРСР у 20–30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: палеоліт, динамічність, статичність, еволюціонізм соціологізаторство, кінець ХІХ–перша половина ХХ ст.

Доволі популярним серед істориків і філософів, які займаються новим та новітнім часом, є питання “чи існує прискорення історії?”. Якщо існує відчуття прискорення частоти історичних подій, то разом з таким питанням повинно виникнути полярне “чи має місце уповільнення історії?”. Чи виникали подібні питання у археологів, які займалися первісністю? Пошуку відповідей на ці, а також подібні питання присвячена ця робота.

Темпоральність – це світоглядна категорія, яка відображає сприйняття та переосмислення людиною часу [Барчук, 2011, с. 64; Борисюк, 2008, с. 35]. Часто термін “темпоральний” вживається як синонім слову “час”. Я використовую це слово як категорію тривалості, протяжності, інтенсивності подій. У цій статті піде мова про сприйняття археологами Російської імперії, а згодом і СРСР в останній третині ХІХ–першій половині ХХ ст. часовості, інтенсивності історичних процесів у палеолітичну добу.

Філософів цікавили проблеми часу ще з античної доби. У західній археології філософські та методологічні аспекти археологічного часу опинилися у фокусі досліджень у 1970-х рр. Питання часу в радянській та пострадянській археології розробляли представники Ленінграду/Санкт-Петербургу. У 1980 р. вийшли короткі тези Вадима Сергійовича Бочкарьова (“Простір і час в археології”), а також публікації Льва Самуїловича Клейна [1978; 1999; 2015]. У праці “Час в археології” [2015] Л. Клейн систематизував основні підходи до сприйняття часу в археології [Бочкарев, 2010, с. 35–37; Клейн, 2015, с. 6].

Стаття Л. Клейна написана у дедуктивному ключі, тобто від загального до конкретного. На переконання автора, неможливо розглядати суто археологічні проблеми, не враховуючи загальноісторичний контекст, стан науки та філософії наприкінці ХІХ-у першій половині ХХ ст. Зазвичай, як зазначав Л. Клейн, історики та археологи, розглядаючи проблеми часу, беруть для прикладу якісь дві ключові концепції часу в археології – ту, яку відстоює автор, а також ту, яку критикує. Так, у літературі відомі опозиційні пари: циклічний-лінійний час; ритуальний-мирський; довготривалий-послідовний; динамічний-релятивний; історичний-етнологічний; абсолютний-відносний; абстрактний-змістовний; субстанціальний-реляційний. Нами взята бінарна опозиційна пара статичний-динамічний час. Звісно, ми розуміємо певну штучність такої постановки питання, те, що реальний світ більш складний та цікавий. Такий стан речей обумовлений впливом структуралізму [Клейн, 2015, с. 17–18]. Подібний погляд на питання часу палеолітичної доби дозволить розкрити підтексти в роботах археологів кінця ХІХ-першої половини ХХ ст.

У 1870-х рр. відкрито першу палеолітичну пам'ятку на території України, а разом з тим і європейської частини Російської імперії. Таким чином, з останньої третини ХІХ ст. розпочалось дослідження палеоліту в Україні. У другій половині ХІХ ст. в історичній науці панував позитивізм, який розглядав розвиток людства як поступовий процес. На території Східної Європи в історичних студіях позитивізм проявився як еволюціонізм, а пізніше – марксизм [Яковенко, 2007, с. 162–164]. Як еволюціонізм, так і марксизм передбачають розвиток людства (технічний і соціальний), певне прискорення суспільних процесів.

Еволюціоністські ідеї на територію Російської імперії прийшли з європейської доісторії. Під час дослідження Гінців, Мізіна, Києво-Кирилівської стоянки та ін. основною метою археологів була фіксація палеолітичного матеріалу. Глобальні хронологічні, соціально-економічні реконструкції палеолітичного минулого людства не ставили за мету дослідження. Вітчизняна література, в якій робили би узагальнення палеоліту, здебільшого була відсутня. Археологи користувались європейською літературою про палеоліт. Наприклад, В. Антонович конспектував західну літературу: праці Габрієля де Мортильє, Джона Еванса, Джона Леббока, Жана Луї Армана Катрфажа та ін. Чи не єдиною із законспектованих праць російською мовою була узагальнююча робота Олексія Сергійовича Уварова з палеолітознавства Росії “Археология России. Каменный период” [ІР НБУВ, ф. 1, № 7796].

Під гаслом еволюціонізму пройшов весь дореволюційний період існування палеолітознавства Російської імперії. У 1920-х рр. зміни влади в країні не одразу радикально відобразились на науці. Академічна наука є консервативним механізмом, здебільшого, замкненим сам у собі, суспільно-політичні процеси знаходять своє відображення в науці протягом певного часу. Протягом 1920-х рр. тоталітарна система Російської імперії поступово трансформувалась на новий радянський лад, що намагався контролювати всі сторони життя нової радянської людини (*Homo soveticus*). Яскравим підтвердженням цієї тези (про поступовість змін у науці) є робота Василя Олексійовича Городцова 1923 р. “Археология. Кам'яна доба”. Н. Платонова зазначала, що В. Городцов – це систематизатор знань про археологію. Так сталося, що робота В. Городцова підвела ризику під періодом розвитку археології до “великого перелому” [Платонова, 2010, с. 199].

В. Городцов підкреслював, що всі витвори рук людських пройшли еволюційний розвиток, але цей розвиток не завжди був рівномірним. Так, кам'яна доба, як найдавніша епоха людства, продовжувалась сотні тисяч років. У той же час, доба металу не налічує навіть і десяти тисяч років. Палеоліт був довшим, аніж неоліт, а неоліт довший, аніж бронзова та ранньозалізна доба разом узяті. В. Городцов писав: “знаючи дію консервативних законів, можна думати, що на початку загальнолюдська культура розвивалась доволі повільно, але з плином часу темп її розвитку все пришвидшувався і пришвидшувався, указуючи, що найбільша швидкість вийде у майбутньому” [Городцов, 1923, с. 11].

Метою досліджень В. Городцова було підпорядкувати археологічні дані певним закономірностям, вивести специфічні археологічні закони. Дослідник виділив закон

індустріальної інерції: чим нижчий культурний рівень народу, суспільства, людини, тим більш вони культурно непорушні, консервативні; чим народ, суспільство та окремі люди ізольованіші, тим завзятіше вони зберігають первісні культурні форми, тим повільніше та прямолінійніше вони просуваються в своєму розвитку вперед [Городцов, 1923, с. 11].

Варто відзначити, що еволюціонізм серед археологів посідав доволі міцні позиції. Протягом 1930-х рр. теоретичні дискусії вели переважно у наукових центрах СРСР: Москві та Ленінграді. Цікавими для розуміння мислення поза науковими центрами СРСР є ідеї директора Ізюмського краєзнавчого музею Миколи Вікентійовича Сібільова, котрий не мав досвіду роботи в дореволюційній археології. Переїхавши на Ізюмщину на початку 1920-х рр., вже не молодий чоловік зацікавився давнім минулим краю. Тобто М. Сібільов був доволі відомим, але все ж провінційним археологом, який намагався максимально якісно досліджувати пам'ятки археології краю.

Так сталося, що палеолітичні пам'ятки на Сіверському Дінці відкриті М. Сібільовим у 1939–1941 рр., тобто незадовго до початку Другої світової війни на території УРСР. Опублікувати відомості про ці пам'ятки учений не встиг, але залишив рукописні праці, які написані в евакуації в Уфі, деякі з яких так і не були закінчені через хворобу та смерть дослідника у 1943 р. У цих студіях археолог виклав свої уявлення про палеолітичну добу на Дінці [НА ІА НАНУ, ф. 5, спр. 6; спр. 7]. Зміни у археологічному матеріалі М. Сібільов пов'язував зі змінами в побуті людини, а умови побутування напряму залежали від клімату. Під час тепліших періодів палеолітичної доби привалювало збиральництво як основне заняття людей, а під час похолодань – мисливство. В залежності від зміни характеру занять змінювались і знаряддя праці. Так, за М. Сібільовим, час побутування мустьєрського технокомплексу – це період у первісній історії людства, коли переважало мисливство на великих тварин (мамонтів, бізонів та ін.). Час домуст'є – час занять людей збиральництвом. У післяпалеолітичний час (за термінологією М. Сібільова “епіпалеоліт”) набула популярності мікролітична техніка обробки каменю. Така техніка виробництва знарядь праці була викликана необхідністю полювання на м'яку тварину [НА ІА НАНУ, ф. 6, спр. 6, арк. 5]. Розмірковуючи над особливостями топографії пам'яток, М. Сібільов писав: *“складається таке враження, що людина ашельського часу звідси нікуди і не йшла, а плодилась та пристосовувалась до клімату, який змінювався, тільки перебиралася на більш зручні місця по сусідству”* [НА ІА НАНУ, ф. 6, спр. 7, арк. 23]. Тобто палеоліт сприймався М. Сібільовим цілком динамічним періодом у первісній історії людства. Зміна техніки обробки каменю була напряму пов'язана із кліматичними змінами, які тоді були не одиничні (М. Сібільов був знайомий із альпійською схемою зледенінь: гюнц-міндель-рисс-вюрм).

З початку 1920-х рр. серед науковців починалася дискусія про застосування марксизму у вивченні історії. Нова держава мала вводити і нову освіту. Історія була замінена у школах суспільствознавством, а у ВНЗ – курсом “Історія розвитку суспільних форм”. З початку 1920-х рр. цей курс розробляв етнограф П. Кушнер у комуніверситеті ім. Я. Свердлова в Москві. Курс підтримували значною кількістю навчальної літератури, яка поступово з наукових центрів у Москві та Ленінграді розповсюджувалась провінціями. Для тієї літератури характерна захопленість питаннями періодизації зміни форм господарювання та впливу економіки на суспільство. Втілювався у життя марксистський принцип погляду на суспільство як на взаємодію економічного базису та суспільно-політичної надбудови [Альмов, 2006, с. 62–64].

Сприйняття палеолітичної доби, її темпоральності класиками марксизму (К. Марксом та Ф. Енгельсом) базується на відомостях про первісне суспільство середини XIX ст. У літературі 1930-х рр. утвердилась думка, що знання про палеоліт у “марксові” часи (1850–1880-ті рр.) знаходились у стані “початкового накопичення”. Палеолітична доба знаходиться поза межами общинно-родового суспільства, відповідно, поза межами розвитку людства, поза межами формаційної схеми. К. Маркс ніколи не ставив за мету спеціальне вивчення первісного суспільства. Палеолітичне минуле вивчали опосередковано, як предтечу до вивчення класового

суспільства [Ефименко, 1934, с. 4]. Ф. Енгельс вивчав первісне минуле людства виключно на основі етнографії. Археології у роботах філософа майже не приділено уваги.

У роботах К. Маркса і Ф. Енгельса дана чітка характеристика поняттю “комунізму” як формі економічної організації суспільства. “Комуністичною общиною” (комуною) може назватись будь-яка община, де наявне суспільне володіння засобами виробництва. Таким чином, “комуністичний устрій” може зустрічатись як у народів, що знаходяться на первісних стадіях розвитку, так і у міських цеховиків. Міський середньовічний цех також був своєю комуною. В. Ленін стан суспільства до рабовласництва називав “часом більш-менш схожим на первісний комунізм” [Маркс, Енгельс..., 1934, с. 212, 468]. Комунізм – це форма організації суспільства, згідно з якою засоби виробництва є спільною власністю. Комуністична форма організації суспільства, як найбільш довершена, має стати останньою у історії розвитку людства. Після комунізму немає розвитку, немає змін.

Марксизм передбачає стадіальну схему історії, тобто певна стадія в історії людства має певну форму організації суспільства (формацію). Зміна формацій відбувається шляхом накопичення доданого продукту, надлишків та розподілу їх серед певних членів суспільства, суспільних груп. Первісний стан суспільства був розкладений переходом від привласнюючої моделі господарювання до відтворювальної. Таким чином, складається уявлення про дуже стабільну, статичну соціальну систему на основі мисливства і збиральництва. Реальний рух, активний розвиток суспільства, тобто перехід від формації до формації став можливим лише з появою землеробства.

Археологічна література марксистського толку про палеоліт об'єднана в течію соціологізаторства: суто археологічну хронологію науковці намагались прив'язати до етнографічних даних. Нова мета археологів-палеолітознавців сформована відомим теоретиком археології 1920–1930-х рр. В. Равдонікасом: “Марксистський підхід і до цього матеріалу, до голих археологічних та етнографічних фактів дасть можливість вже зараз намітити, наприклад, нову періодизацію палеоліту за соціально-господарчим ознакам, а не за формами та типами знарядь” [Равдонікас, 1931, с. 7]. В. Равдонікас був одним з авторів, що розробили соціологізаторську схему палеоліту. Важливо відзначити, що сам В. Равдонікас участь у дослідженнях палеолітичних пам'яток не брав. Розбираючи ідеї класиків марксизму про первісність, археолог дійшов до певного протиріччя. З одного боку, В. Равдонікас дійшов до цілком логічного висновку: К. Маркс вважав, що общинно-родовому суспільству передувало статичне, стабільне суспільство. Ця форма організації суспільства базувалась на мисливському та рибальському господарстві. З іншого боку, цитуючи К. Маркса про народи, які займалися випасанням худоби, В. Равдонікас зазначав, що ці народи стояли поза межами дійсного розвитку. На думку В. Равдонікаса, К. Маркс просто не займався докласовими суспільствами, “адже не міг же Маркс відкидати усякий розвиток у таких суспільствах” [Равдонікас, 1931, с. 20]. Інших аргументів, окрім неможливості через те, що це просто неможливо, В. Равдонікас не наводить. Власне кажучи, їх і не може бути.

Праця П. Борисковського “До питання про стадіальність у розвитку верхнього палеоліту”, опублікована 1932 р., насамперед, спрямована на критику міграціонізму. На думку П. Борисковського, загалом схема поділу палеоліту за Г. Мортильє є “правильною”. Але у різних місцях люди з різною швидкістю проходили різні етапи становлення своєї матеріальної культури. Таким чином, наприклад, нижньо- та середньооріньякська індустрії Атлантичної провінції Європи розвивалися в солютрейську індустрію [Борисковский, 1932, с. 14]. Розвиток верхньопалеолітичних індустрії відбувався не поступово, а різко змінюючись. Ці індустрії названі П. Борисковським окремими стадіями розвитку господарства у первісно-комуністичному палеолітичному суспільстві. Цікаво відмітити, що П. Борисковський брав участь у польових дослідженнях палеолітичних пам'яток. Але періодизаційні побудови археолога базуються на західноєвропейській літературі, критиці ідей міграціоністів, а не на матеріалах, що походять з території СРСР.

Робота П. Борисковського була зовсім іншого рівня, порівняно із студіями В. Равдонікаса. Головна мета праці П. Борисковського – побудова хроностратиграфічної колонки верхнього палеоліту, а етнографічні паралелі не так добре відомі археологу, як фактичний археологічний матеріал. Соціологічні побудови П. Борисковського побудовані в залежності від кам'яного інвентарю. Етапи у розвитку палеолітичного суспільства відповідають індустріям. Ця ситуація вдало підмічена одним з ідеологічних наглядців ДАІМК С. Биковським (у подальшому репресований як “шкідник” та “ворог” радянської археології) у передмові до статті П. Борисковського. Його робота, за визначенням С. Биковського, “на зламі” західної (буржуазної) і радянської археології [Борисковский, 1932, с. 3–8].

П. Єфименко писав, що основні положення про первісність закладено в роботах класиків марксизму (К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна та Й. Сталіна як для 1930-х рр.). Археологам у потрібно лише уточнити та розвинути ідеї, які висловлено у цих працях [Єфименко, 1938, с. 1]. Основні свої ідеї 1920–1930-х рр. П. Єфименко сконцентрував у роботі “Первісне суспільство” редакції 1938 р. Історія первісного суспільства у цьому дослідженні поділена на послідовні соціальні форми існування суспільства. Найпершою формою організації суспільства було дезорганізоване первісне стадо. У ашельський час орда трансформувалась у первісну комуну, яка мала родову форму, а пізніше – ранню родову. Цікаво відмітити, що у межах комуністичної форми організації суспільства наявна динаміка, зміни – виникає родова організація. Родова організація суспільства, за П. Єфименком, виникає у верхньому палеоліті, тобто властива лише *Homo sapiens*. Поява родової організації суспільства пов'язана зі значними змінами у техніці обробки каменю, а також появою пам'яток первісного мистецтва [Єфименко, 1938, с. 342–349]. Таким чином, П. Єфименко використовував марксистську “обгортку”, у яку “загортав” ідеї динамічності, культурного руху у палеолітичну добу. Власне кажучи, навіть первісна комуністична община не є природною формою існування людства, а виникла з найдавнішої дикої орди, тобто еволюціонувала. У контексті бінарної опозиції статика-динаміка розробки П. Єфименка чітко відображають динамічність палеолітичної доби.

Отже, професійні археологи сприймали палеоліт як динамічний період, такий, коли відбувався розвиток людства. Протиставлення понять динаміки-статики є штучним конструктом. Через цю маленьку шпарину бінарної опозиції ми можемо поглянути на історичний шлях, яке пройшло палеолітознавство протягом останньої третини ХІХ–першої половини ХХ ст. Найцікавішим є розгляд ідей марксистів щодо динаміки-статики палеоліту. Номінально марксизм передбачає розвиток людства через зміну суспільно-економічних форм (формацій), а протягом певної формації відбувається накопичення надлишків виробництва і, як наслідок, перерозподіл власності на засоби виробництва. Тобто у самій формації подій, окрім як шлях до її розкладання, немає. Водночас у роботах археологів-марксистів, практикуючих палеолітознавців, ми бачимо динаміку, розвиток суспільства протягом палеолітичної доби. У П. Борисковського поняття первісно-комуністичної форми існування суспільства синонімічно поняттю “палеоліт” – у розвитку кам'яного інвентарю проявились зміни в побуті давніх людей. Подібна логічна схема повністю відповідає еволюційному сприйняттю минулого.

У єдиній цілісній схемі історії первісного суспільства (П. Єфименка) ми спостерігаємо динаміку, динамічний розвиток. Навіть стан первісної комуні розвинувся з ашельської орди. Таким чином, доходимо до висновку, що археологи-марксистично практично продовжували старі ідеї поступового еволюційного розвитку людства за палеолітичної доби. З методологічним переломом археології наприкінці 1920-х–на початку 1930-х рр. фактично змінились лише декларації, тоді як методи і підходи до вивчення палеолітичного матеріалу залишились старими. Археологи так і не прийняли концепту статичності родового стану суспільства.

Археологи, які здійснювали безпосередні й практичні дослідження палеоліту, будували свої схеми за еволюційним принципом. Отже, не дивлячись на декларативний марксистський перелом в археології, принципи написання періодизації та хронології є єдиними для усього

періоду кінця XIX – першої половини XX ст. Основні ідеї полягали у певному прискоренні суспільних процесів в палеолітичну добу, наявну динаміку в ній.

ЛІТЕРАТУРА

- Алымов С. (2006). П. И. Кушнер и развитие советской этнографии в 1920–1950 годы. – М.: ИЭА РАН. – 278 с.
- Барчук В. (2011). Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект // Мовознавство. – № 6. – С. 64–76.
- Борисковский П. (1932). К вопросу о стадильности в развитии верхнего палеолита // ИГАИМК. – Т. XIV. – Вып. 4. – 40 с.
- Борисюк О. (2008). Темпоральність як функціонально-семантична категорія в структурі українського художнього дискурсу // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 7. – С. 35–39.
- Бочкарев В. (2010). Пространство и время в археологии // Культурогенез и древнее металлопроизводство Восточной Европы. – СПб. – С. 35–37.
- Городцов В. (1923). Археология. – Т. 1: Каменный век. – М. – 404 с.
- Ефименко П. (1934). Маркс и проблемы древнейшего периода первобытно-коммунистического общества // ИГАИМК. – Вып. 81. – С. 3–29.
- Ефименко П. (1938). Первобытное общество. – Л. – 636 с.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – № 7796.
- Клейн Л. (2015). Время в археологии. – СПб. – 384 с.
- Маркс, Энгельс, Ленин, Сталин о первобытном обществе (1934) // ИГАИМК. – Вып. 87. – 519 с.
- Платонова Н. И. (2010). История археологической мысли в России. Вторая половина XIX–первая треть XX века. – СПб.: Нестор-История. – 316 с.
- Равдоникас В. (1931). К вопросу о социологической периодизации палеолита // ИГАИМК. – Т. IX. – Вып. 2. – 34 с.
- История первобытного общества (1939). Ч. 1. – Л. – 286 с.
НА ІА НАНУ. – Ф. 5 (М. В. Сибільов). – Спр. 6.
НА ІА НАНУ. – Ф. 5 (М. В. Сибільов). – Спр. 7.
- Яковенко Н. (2007). Вступ до історії. – К. – 368 с.

REFERENCES

- Alymov, S. (2006) *P.I. Kushner i razvitie sovetskoy etnographiyi v 1920–1950 gody*. Moskva, 278 pp. (in Russian).
- Barchuk, V. (2011). Hramatychna katehoriia temporalnosti: semantyko-strukturnyi aspekt. *Movoznavstvo*, 6, 64–76 (in Ukrainian).
- Boriskovskij, P. (1932). K voprosu o stadial'nosti v razvitii verhnego paleolita. *Izvestija Gosudarstvennoj akademii istorii material'noj kul'tury*, 14 (4), 40 pp. (in Russian).
- Borysiuk, O. (2008). Temporalnist yak funktsionalno-semantychna katehoriia v strukturi ukrainskoho khudozhnoho dyskursu. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 7, 35–39 (in Ukrainian).
- Bochkarev, V. (2010). Prostranstvo i vremja v arheologii. *Kul'turogenез i drevnee metalloproduzvodstvo Vostochnoj Evropy*, Sankt-Peterburg, 35–37 (in Russian).
- Gorodcov, V. (1923). *Arheologija. Kamennyj vek, 1*. Moskva, 404 pp. (in Russian).
- Efimenko, P. (1934). Marks i problemy drevnejshogo perioda pervobytno-kommunisticheskogo obshhestva. *Izvestija Gosudarstvennoj akademii istorii material'noj kul'tury*, 81, 3–29 (in Russian).
- Efimenko, P. (1938). *Pervobytnoe obshhestvo*. Leningrad, 636 pp. (in Russian).
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni Vernadskoho*. F. 1, 7796. (in Russian).
- Klejn, L. (2015). *Vremja v arheologii*. Sankt-Peterburg, 384 pp. (in Russian).
- Marks, Engel's, Lenin, Stalin o pervobytnom obshhestve. *Izvestija gosudarstvennoj akademii istorii material'noj kul'tury*, 87. (1934). 519 pp. (in Russian).

Platonova N. I. (2010). *Istoriya arheologicheskoy mysli v Rosiyi. Vtoraya polovina XIX – pervaya tret XX veka*. Sankt-Peterburg, 316 pp. (in Russian).

Ravdonikas, V. (1931). K voprosu o sociologicheskoy periodizacii paleolita. *Izvestiya gosudarstvennoj akademii istorii material'noj kul'tury*, 9(2), 34 pp. (in Russian).

Istorija pervobytnogo obshhestva, 1(1939). Leningrad, 286 pp. (in Russian).

Naukovyi arkhiv Instytut arheolohii, Natsionalna akademija nauk Ukrainy. F. 5 (M.V. Sybilov). Spr. 6 (in Ukrainian).

Naukovyi arkhiv Instytut arheolohii, Natsionalna akademija nauk Ukrainy. F. 5 (M.V. Sybilov). Spr. 7 (in Ukrainian).

Yakovenko, N. (2007). *Vstup do istorii*. Kyiv, 368 pp. (in Ukrainian).

*Стаття: надійшла до редакції 20.10.2016
прийнята до друку 01.11.2016*

THE REPRESENTATIONS ABOUT THE PALEOLITHIC AGE BY ARCHAEOLOGIST OF RUSSIAN IMPERIA-USSR IN THE END OF XIX–FIRST HALF OF XX CENTURY

Ihor TSEUNOV

*Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Heroiv Stalingradu, 12, 04210, Kyiv, Ukraine, e-mail: igortseunov@gmail.com*

This article consist of information about archaeological time, historiography of this issue. Paleolithic Age is 99 % of the history. It is strange to think that during this big fragment of history human's culture was static. The author use the binary opposition: static-dynamic. With help of this method, we can see archaeologists' representation of Paleolithic in the end of XIX–first half of XX. The category of temporal is category of worldview, which shows understanding and changing time by human. Archaeology before the Bolshevik's revolution was full by evolution worldview. Evolutionists thought that human's development is slow and progressive. An ever new phase is upper than last. After First World War, the Soviet power was support the ideology of the Marxism. Marxism became the main paradigm in society. The investigations of prehistory were connect with politic too. The ethnographers created "primary communism" conception in 20th and archaeologists support these ideas in 30th. The Marxism became the variant of the evolutionism because the Marxists understand history as changing of formations. The Author use binary opposition "static-dynamic" and has conclusions that K. Marx, F. Engels, and V. Lenin understood static cultural situation during Paleolithic, but practical archaeologists thought about Paleolithic as a dynamic ages. So, and the Marxism, and before Marxism tradition is one.

Key words: Paleolithic, dynamic, static, evolutionism, social reconstructions, the late XIX–first half of XX c.